

Luistertaal

Positionpaper inzake de
Skills Agenda van de
Europese Commissie

11 mei 2016

Universiteit Utrecht

rijksuniversiteit
 groningen

Universiteit
Antwerpen

Maastricht University

taal:
unie

Luistertaal

Positionpaper inzake de Skills Agenda van de Europese Commissie

11 mei 2016

Jan D. ten Thije (Universiteit Utrecht)

Charlotte Gooskens (Universiteit van Groningen)

Frans Daems (Universiteit Antwerpen)

Leonie Cornips (Universiteit Maastricht, Meertens Instituut)

Mieke Smits (Taalunie)

Context

De Europese Commissie wil met het initiatief ‘Nieuwe vaardigheden voor nieuwe banen’ (1) beter inspelen op de toekomstige vraag naar vaardigheden, (2) het aanbod van vaardigheden en (3) de vraag op de arbeidsmarkt beter op elkaar afstemmen en de kloof tussen onderwijs en arbeidsmarkt overbruggen. Het gebruik van luistertaal kan met relatief weinig inspanningen bijdragen tot de succesvolle realisatie van dit EU-initiatief. Luistertaal opgenomen als *transversale vaardigheid* in de Skills Agenda kan uitmonden in:

- een verrijking van de *sleutelcompetentie* ‘het communiceren in en het leren van een vreemde taal’;
- een verfijning van het *European Qualification Framework* (EQF);
- een versterking van de *Europass*.

Begripsbepaling

Luistertaal¹ is een vaardigheid waarmee mensen over de grenzen van hun eigen taal kunnen communiceren. Bij luistertaal spreken twee mensen elk een andere taal terwijl ze luisteren naar de taal van de ander en die goed kunnen verstaan op basis van receptieve vaardigheden in de taal van de ander. Zo hoef je niet te spreken in die taal van de ander of met behulp van een min of meer gedeelde lingua franca. Barrières om met een anderstalige te communiceren verdwijnen. In een taal die je goed spreekt, druk je je immers meer genuanceerd en preciezer uit. Je kunt alles ook gemakkelijker uitleggen en grapjes maken in die taal. Je voelt je daarin het veiligst.

Kernboodschap

Iedereen, laag- of hoogopgeleid, ongeletterd of geletterd, eentalig of tweetalig, bezit in aanleg de vaardigheid tot luistertaal. Maar we hebben tot nu toe aan deze vaardigheid te weinig aandacht besteed, hoewel in meertalige gezinnen en op de werkvloer er wel – vaak onbewust - succesvol gebruik van wordt gemaakt. Het toepassen van luistertaal is een vaardigheid die ook gericht te leren en te toetsen is.

¹ In de vakliteratuur wordt luistertaal ook aangeduid met de begrippen *lingua receptiva*, *intercomprehension*, *receptieve meertaligheid*, *polyglotte dialoog*, en *mutual intelligibility* (www.luistertaal.nl; Rehbein, ten Thije & Verschik 2013)

Veel meer dan we nu denken, heeft luistertaal dus de potentie om actief burgerschap, sociale cohesie, sociale en geografische mobiliteit, geletterdheid en internationale samenwerking te bevorderen. Veel meer mensen zouden laagdrempelig en volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving die steeds mondialer wordt en waarin diversiteit en meertaligheid toenemen. Wantrouwen tegenover mensen die een andere taal spreken verdwijnt. Het gebruik van luistertaal bevordert het wederzijds respect voor de eigen en andermans taal en cultuur. Daarnaast draagt luistertaal op termijn ook bij tot het vergroten van receptieve en productieve vaardigheid in meerdere talen. Luistertaal neemt de spreekangst en de remming om een andere taal te leren weg. Door naar een taal te luisteren wordt de drempel om ze te leren spreken uiteindelijk lager. Zo kan de sleutelcompetentie 'communicatie in vreemde talen'² worden verrijkt en versterkt. Luistertaal kan tevens het verwerven van andere sleutelcompetenties faciliteren.

Binnen de Germaanse, Romaanse en/of Slavische taalfamilies is het gebruik van luistertaal snel en ook vanzelfsprekend toepasbaar. Het gebruik van luistertaal in taalcombinaties uit verschillende taalfamilies (bijvoorbeeld Frans – Duits of Spaans – Engels) is ook mogelijk, alleen moeten sprekers dan wel receptieve vaardigheden *aanleren*. Leren luisteren gaat veel sneller dan leren spreken. Bovendien kunnen mensen communiceren zonder dat ze bang hoeven te zijn om daarbij fouten te maken.

Succesverhalen

In de Euregio aan de Nederlands – Duitse grens gebruiken de Commissarissen van de Koning aan Nederlandse zijde en de Bezirkpresidenten aan Duitse zijde luistertaal voor hun periodiek overleg. Engels als lingua franca is voor hen geen reëel alternatief, omdat het vertalen van bestuurlijke terminologie makkelijk tot spraakverwarring leidt (Beerkens 2010).

In talkshows op de Nederlandse en Vlaamse radio³ en televisie (o.a. Podium Witteman op zondag) leveren buitenlandse gasten met voldoende receptieve vaardigheid in het Nederlands hun bijdrage in het Engels, Frans of Duits, terwijl de moderator gewoon Nederlands blijft spreken. Deense series als *The bridge* laten spannende dialogen zien tussen Denen en Zweden die elk hun eigen taal blijven spreken.

²'Communicatie in vreemde talen' behoort tot de acht Europese *Sleutelcompetenties voor een leven lang leren – Een Europees kader*. Publicatieblad van de EU (nr. L 394 van 30 december 2006).

³ Als voorbeeld het recente interview met de Belgische Eurosongwinnares Sandra Kim op VRT-Radio 1 op 3 mei 2016. Het interview verloopt grotendeels in luistertaal: Nederlands-Frans.

Verzilveren van de potenties van luistertaal

Luistertaal toepassen is een te leren vaardigheid die begint met de bewustmaking daar waar het al succesvol is, zoals in grensoverschrijdende communicatie en in meertalige gezinnen. Luistertaal werd tot nu toe dus vooral via informeel leren verworven. Met dit pleidooi pleiten we ervoor luistertaal ook onderdeel te maken van formele leerstrategieën. Luistertaal moet worden geïntegreerd in bestaande kwalificatiestructuren (EQF, Europass).

Luistertaal kan als toegevoegde, leerbare vaardigheid een nieuwe impuls geven aan het reguliere taalonderwijs, namelijk door de automatische band die er nu is tussen receptieve en productieve vaardigheden te ontkoppelen. Het is niet nodig nieuwe kaders hiervoor te ontwikkelen. Aansluiting bij bestaande kaders (CEFR, FREPA, MAGICC) vereist geen extra inspanningen omdat luistertaalaanzetten hierin vaak al aanwezig zijn. De toepassing van luistertaal vereist wel verdere explicitering om de bestaande kaders te verrijken en innoveren. Dat betekent onder meer kunnen omgaan met vragen als: Wanneer werkt luistertaal wel en wanneer niet? Hoe ontdek je in een gesprek de receptieve vaardigheden van de ander? Hoe controleer je of je elkaar echt verstaat? Deze luistertaalstrategieën leren toepassen in verschillende domeinen en contexten betekent ook aandacht hebben voor het leren maken van afspraken over de acceptatie en de inzet van luistertaal, immers zowel sprekers als luisteraars moeten zich aan elkaar aanpassen.

Luistertaaltraining

Onderzoek laat zien dat een gerichte luistertaaltraining meteen effect sorteert. Dit onderzoek richtte zich op de Slavische taalcombinatie Tsjechisch – Kroatisch. Sprekers van het Tsjechisch kregen een training van vier uur in het Kroatisch, terwijl proefpersonen in een controlegroep geen training ontvingen. In de training bespraken de deelnemers klankcorrespondenties, lexicale en grammaticale verschillen. In de vergelijking van de testresultaten voor en na de training scoorden de proefpersonen met training significant beter (Golubovic 2016).

Uitdagingen voor in Europa

Het gebruik van luistertaal heeft het voordeel dat meertaligheid in Europa niet gereduceerd wordt tot het spreken en leren van Engels naast de eigen nationale taal. De vaardigheid luistertaal doet recht aan en toont respect voor de talige diversiteit van Europa, inclusief migrantentalen, regionale talen, minderheidstalen en niet-Europese talen.

De introductie van luistertaal is positief voor het leren van een standaardtaal (nationale taal). De talige competentie die kinderen en volwassenen van huis uit meebrengen wordt dan immers als een sterke taalcompetentie erkend. Die bekwaamheid is dan als kracht in te zetten voor het leren van de verschillende nationale talen in Europa, zowel binnen het onderwijs als binnen werksituaties. Luistertaal is niet de oplossing voor alle taalproblemen, maar het is wel een belangrijke uitbreiding van onze taalcompetenties voor het beter functioneren in een meertalig Europa.

Ambities

Luistertaal is geen nieuw concept. Luistertaal bestaat al en wordt impliciet in diverse situaties toegepast. Mensen zijn zich vaak niet bewust van het feit dat ze luistertaal al gebruiken. Luistertaal is een te leren vaardigheid, maar tot nu toe is er nauwelijks gerichte aandacht voor gebruik op de werkvloer, noch in het onderwijs, noch voor het leren samenleven. Dit *positionpaper* vraagt aandacht voor de volgende consequenties en voorstellen:

- Verrijk de sleutelcompetentie 'communicatie in vreemde talen' met luistertaal, zodat het verwerven van andere sleutelcompetenties beter gefaciliteerd wordt;
- Integreer het gebruik van Luistertaal in het taalpaspoort van de Europass en de niveaubeschrijvingen van European Qualification Framework (EQF);
- Ontwikkel methodieken om luistertaal als gerichte vaardigheid (aan) te leren op de werkvloer, in het onderwijs en volwasseneneducatie en vorming;
- Verrijk bestaande taalmethodes met de nieuwe luistertaalmethodieken;
- Beperk het leren van luistertaalstrategieën niet tot onderwijs en educatie, maar zorg voor verbreding naar andere domeinen, zoals inburgering, gezondheidszorg, buurtwerk, internationale samenwerking;
- Maak luistertaalstrategieën onderdeel van evaluatie en toetsing en sluit aan bij bestaande kwalificatiestructuren, inclusief structuren om informeel en niet-formeel te toetsen;
- Sluit aan bij en innoveer bestaande kaders voor taalcompetenties (CEFR, FREPA, MAGICC);
- Beschouw luistertaal als een instrument met een sociaal, cultureel en economisch belang en geef ruimte aan de uitwerking van luistertaal op regionaal, nationaal en Europees niveau;
- Maak bestaande financieringsmogelijkheden beter toegankelijk voor onderzoek naar luistertaal;
- Ontwikkel modellen zodat internationale organisaties luistertaal in hun taalbeleid voor interne en externe communicatie op kunnen nemen. Dat levert meteen economisch rendement op.

Overbrugging thuis, op school, en op het werk

In migrantenfamilies communiceren grootmoeders en kleinkinderen vaak met elkaar in luistertaal. Oma spreekt bijvoorbeeld Turks en kleindochter antwoordt in het Nederlands. Beiden verstaan elkaar perfect en kunnen zo persoonlijke of complexe onderwerpen bespreken. Zo gaat dat ook in Europese instellingen, internationale organisaties of multi-nationale bedrijven. In de wandelgangen en in vergaderingen gebruiken werkgevers en werknemers luistertaal als alternatief voor Engels of voor een andere standaardtaal. (Zie videodocumentaire op www.luistertaal.nl.)

Belangrijk is dat leerlingen op school leren inzien wanneer luistertaal efficiënt is en wanneer het perfect gebruik van de nationale taal wel noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij het sluiten van contracten. Luistertaal kan het gebruik van tolken en vertalers dus ook niet vervangen. Organisaties en personeelsleden moeten zich bewust zijn wanneer welke strategie in welke situatie adequaat, efficiënt of noodzakelijk is. Organisaties kunnen dat ook vastleggen in een taalbeleid zodat alle personeelsleden weten waar ze aan toe zijn en optimaal gebruik kunnen maken van aanwezige expertise. Luistertaal is een slimme vaardigheid die mensen handvatten biedt voor een toekomst met steeds meer mensen van over de grenzen en met groeiende meertaligheid.

Referenties

Beerkens, Roos (2010) *Receptive multilingualism as a language mode in the Dutch-German border area*. Münster: Waxmann.

Golubovic, Jelena (2016) *Mutual intelligibility in the Slavic language area*. Dissertation in Linguistics (152). Groningen: University of Groningen

Rehbein, Jochen, Thije, Jan D. ten & Verschik, Anna (2012) *Lingua Receptiva (LaRa) – The quintessence of Receptive Multilingualism* Thije, Jan D. ten, Rehbein, Jochen & Verschik, Anna (2012) (eds.) *Receptive Multilingualism*. Special issue of the *International Journal for Bilingualism*, September 2012-16, 248-264.